

Кирило Володимирович Сіско,
науковий співробітник відділу підтримки
обдарованості та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.015

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПРАГМАТИЧНИХ ОСВІТНИХ ЦІННОСТЕЙ: З ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В статті розглядаються деякі програми та проекти Європейського Союзу в області загальної середньої освіти з точки зору їх орієнтованості, серед іншого, на прививання учасникам подавляючого більшості структурних компонентів загальнолюдських цінностей з відповідним змістовим наповненням.

Ключевые слова: *загальнолюдські цінності, проекти та програми Європейського Союзу.*

The article deals with some of the programs and projects of the European Union in the field of secondary education in terms of students' orientation on the vast majority of the structural components of universal values cultivation.

Key words: *universal values, projects and programs of the European Union.*

Освітні проекти і програми, започатковані на територіях країн Європейського Союзу, у своєму спрямуванні на формування в учнів загальнолюдських цінностей орієнтуються на традиційну ціннісну базу ЄС зокрема та світу в цілому. Як зазначав доктор Пресвелу-Актимпі Уранія, член Європейської ради у справах загальної освіти, «цінності, незалежно від змін у часі і місці, є ідеальним компасом, який постійно спрямовує нашу поведінку і дії. Віра в систему цінностей піднімає людину над тягарем обов'язків і дає їм можливість у критичні моменти життя сказати велике ТАК або НІ» [1].

У статті розглядаються базові загальнолюдські та прагматичні цінності, що закладаються в основу світового освітнього процесу у контексті сучасного розвитку освітньої галузі.

Для глибшого розуміння питання, що розкривається, необхідно звернути увагу на значення поняття «цінність». Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) подає наступні визначення цього поняття.

Цінність, -ності, ж. р.

1) Виражена у грошах вартість чого-небудь; ціна.
2) *перев. мн.* Те, що має певну матеріальну або духовну вартість. // Цінний предмет.

3) Важливість, значущість чого-небудь [2].

З точки зору філософії цінностей у сучасному світі такий порядок визначень є символічним, адже відображає актуальну їх значущість. У цьому контексті цінність, як виражена у грошах та матеріальна вартість чого-небудь, передує цінності в її духовному

аспекті. Такий порядок виглядає цілком символічно в умовах сучасного прагматичного світу, де знання, технології, економічні фактори займають першочергову позицію у рейтингу чинників, що так чи інакше впливають на рух суспільства, людей на шляху прогресу в широкому розумінні. Разом з цим духовна складова явища існування людини у світі помітно відходить на другий план, що не є позитивним або негативним явищем, але, по суті, виступає традиційними індикатором напрямку розвитку людства.

Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів визначає цінність як «поняття, що фіксує позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта чи явища для суб'єкта» [3].

Поняття «цінність», як самостійна філософська категорія, сформувалось у 60-х рр. XIX ст. і пов'язана з ім'ям німецького філософа, лікаря та натураліста Р. Лотце. У своїх працях «Підстави практичної філософії» та «Мікрокосм» він розмежував світ явищ і внутрішніх цінностей. На думку Р. Лотце, цінності належать до сфери прояву ідей, а предметний світ виступає в його теорії лише позначенням ідеального буття. Об'єктивність цінності визначається не зв'язком з предметним світом, а загальністю їх суб'єкта як розумного носія волі [4, 5].

Повертаючись до питання місця загальнолюдських цінностей, закладених у цільових орієнтирах освітніх проектів і програм, створених під егідою Європейського Союзу, зазначимо, що *основними принципами сучасної освіти в Європі є свобода,*

відповідальність, справедливість, творчість, співпраця, активність, ініціативність, толерантність, порядність. Тут і надалі наводимо узагальнені визначення, що декларуються в офіційних документах організацій, проектів і програм Європейського Союзу в галузі освіти, доповідях учасників означених ініціатив.

Отже, за загальним визначенням, *мета початкової та середньої освіти Європи – досягнення всебічного, гармонійного та збалансованого розвитку когнітивних і психосоматичних здібностей учнів, незалежно від їхньої статі та походження, для успішної інтеграції у продуктивному і творчому житті сучасного світу.*

Для досягнення цієї мети у фундамент освітніх ініціатив закладаються, серед іншого, наступні загальнолюдські цінності:

- *гуманістичні* – всебічний, гармонійний і збалансований розвиток когнітивних і психосоматичних здібностей учнів (інтегрована особистість);
- *моральні* – збалансований розвиток особистості;
- *соціальні* – творче життя;
- *політичні* – рівність або рівні можливості (незалежно від статі та походження).

Вищезазначені цінності поділяються на:

- *соціально-моральні* (відповідальність, критичне мислення, комунікабельність, діяльність, творчість, почуття спільності, співпраця, прогресивна соціальна ініціатива);
- *політично-національні* (свобода, національна незалежність, демократія, любов до батьківщини, загальна людська справедливість і мир в усьому світі);
- *релігійні* (віра у споконвічні елементи релігійної традиції і повага до недоторканності та свободи релігійних переконань);
- *гуманістичні* (гармонійний розвиток розуму, тіла, уподобань, інтересів і здібностей, любов до людської особистості, життя і природи, загальна дружба, співпраця і солідарність);
- *культурні* (мистецтво, наука і технології, їхнє застосування, захист і просування національної культури та народних традицій) [1].

У межах цієї структури цінностей гармонізуються цілі різних шаблів загальної освіти. Розглядаючи питання загальнолюдських цінностей в освітній політиці Європейського Союзу, необхідно зазначити роль учених світового рівня, провідні ідеї яких закладено в основу цієї політики.

Серед них Абрахам Маслоу, психолог-гуманіст, який обґрунтував поняття інтегрованої особистості та самоактуалізації (знання, розуміння, справедливість, естетика як вищий рівень задоволення основних потреб особистості – біологічних, захисних, соціальних і психологічних).

Моральні цінності самоактуалізованої особистості проявляються наступним чином.

1. Такі люди розуміють, ким вони є і ким не є. Вони з легкістю роблять будь-який вибір.

2. Вони беруть на себе відповідальність за власний розвиток; прагнуть зростання та успішно виконують власний високий потенціал.

3. Вони насмілюються бути «великими», але гордість у них поєднується зі скромністю.

4. Вони хороші та дуже творчі працівники. Мають критичну думку і здатні імпровізувати.

5. Можуть цінувати життя та насолоджуватися ним, піклуючись про інших.

6. Вони одночасно непередбачувані, мужні, відверті, позитивні та чутливі [6].

Роберт Хенві [7] сформулював концепцію глобальної освіти, основною задачею якої є формування погляду на світ як на єдине ціле, де добробут кожного залежить від добробуту інших. Він акцентує на особливій ролі загальнолюдських цінностей у процесі формування особистості та її навчання та пропонує наступні виміри глобальної освіти:

- усвідомлення неоднорідності сприйняття світу (відмова від модерних метанаративів і прагнення нав'язати єдині моделі розвитку);
- усвідомлення екологічних загроз (знання про стан природи, її процеси, зміни і місце людини в ній);
- крос-культурна грамотність (неупереджене ставлення до різних культур і спрямованість на встановлення діалогу);
- знання глобальної динаміки (розуміння основних процесів у світі);
- рефлексивне та відповідальне ставлення до власних вчинків (уміння приймати обдумане рішення і бути за нього відповідальним).

Питання загальнолюдських цінностей в освіті ЄС логічно пов'язано з проблемою прагматичних освітніх цінностей, що формують цільові орієнтири освітніх проектів і програм ЄС у галузі середньої освіти. Для розкриття цього питання звернемося до документів, представлених на конференціях Європейської Комісії, де розглядалися питання нової освітньої політики ЄС, а також виклики, відповіддю на які стає така політика.

Проаналізувавши результати численних досліджень, в яких акцентовано на зниженні зацікавленості до основних освітніх дисциплін серед молоді, і врахувавши той факт, що джерелом зниження зацікавленості до науки і навчання в цілому є те, яким чином організовано викладання природничо-наукових дисциплін і математики, Європейська Комісія збрала групу експертів для вироблення пропозицій щодо радикальних змін базованих на новітніх дослідженнях та позитивній практиці у галузі природничо-наукової шкільної освіти [8].

У цьому контексті освітня спільнота Європи дійшла висновку, що формат освітніх проектів і програм, покликаних змінити на краще сучасний стан освіти, є більш продуктивним з точки зору досягнення поставлених вище цілей і виконання задач. Отримуючи разом з фінансовою підтримкою певну незалежність в інтерпретації впроваджуваних освітніх підходів, такі проекти і програми напружують належний теоретичний і практичний доробок.

Концепцію Форуму Ірландської Королівської Академії (RIA) та організації «Всі Європейські Академії» (ALLEA) «Академічно-промисловий альянс – об'єднані зусилля в галузі наукової освіти» (форум

проходив у листопаді 2013 р. у Дубліні) побудовано на наступних твердженнях.

«У тривалій історії людської діяльності науковий прогрес і технологічний розвиток ніколи не рухалися такими темпами, як це відбувається сьогодні. Крім того, для підтримки конкурентоспроможної та стійкої національної економіки країни повинні мати у своєму розпорядженні кваліфіковану і гнучку робочу силу, що у процесі професійної діяльності піддається перекваліфікації та перепідготовці кадрів. Високий рівень освіченості робочої сили може бути підтримано лише за умови, якщо лави працівників будуть постійно поповнюватися новими учасниками, які не тільки володіють необхідними навичками та підготовкою у галузях математики, природничих наук і технології (MST), але є ініціативними, творчими і заповзятливими у професійному сенсі, а також здатні до активних дій щодо вирішення будь-яких проблем та долання перешкод. Ключ до виховання подібних якостей, зацікавленості учнів (майбутніх професіоналів) у науково-технічній кар'єрі знаходиться у початковій і середній школі та, зокрема, у природі педагогічного підходу, що запроваджують міністерства освіти і вчителі» [9].

У звіті Організації з економічної співпраці та розвитку під назвою «Еволюція учнівської зацікавленості у науці та технологіях» зазначено про важливість занурення у сферу науки на ранній стадії формування ставлення особистості до неї. Однак дослідження також свідчать, що у той час, коли діти керуються природною допитливістю у навчанні з природничо-наукових дисциплін, традиційний підхід до освіти може стримувати цей інтерес і, таким чином, негативно впливати на розвиток ставлення до науки і навчання в цілому.

Психолого-педагогічні наслідки цільових орієнтирів програм і проектів Європейського Союзу проілюстровані прикладом впровадження (у результаті діяльності освітніх проектів) у шкільній освіті деяких країн цієї спільноти підходу до викладання природничо-наукових дисциплін «Наукова освіта, базована на допитливості (дослідженні)». НОБД (IBSE) – це методика викладання матеріалу, за якої учень більше відповідає на питання вчителя, ніж слухає його пояснення. І це є принциповою рисою, що відрізняє метод «допитливої освіти» від загальноприйнятого дедуктивного. За допомогою наполовину заздалегідь продуманих, наполовину живих, інтуїтивних запитань, що виникають у вчителя, він спрямовує, підштовхує учня до розуміння суті досліду, навчального заняття, теми. Відповідаючи на послідовні запитання вчителя, учень ніби повільно піднімається сходами, опановуючи досі ще не відомі висоти знання. Традиційне нав'язування знань замінюється атмосферою особистого пошуку. Вчитель, керуючись допитливою природою людської сутності, допомагає дитині вивільнити внутрішню творчу енергію, стимулюючи її до подальшого самостійного набуття знань.

Знання тут вже не такі абстрактні. Вони безпосередньо стосуються внутрішнього життя дитини, розвитку її особистості, знову набувають втраченої цінності та персональної значущості.

Сучасні діти зростають у прагматичному світі, що постійно та швидко змінюється. Нині вони у дощільно ранньому віці обирають – підлаштовуватися чи протидіяти зовнішнім і внутрішнім факторам життя. Тому сучасний вчитель має не лише надати знання, він повинен довести, що дисципліна, яку він викладає, потрібно, щоб її вивчати.

Таким чином, підходи до освітньої політики, опісані вище, впроваджуються у життя в результаті роботи таких проектів і програм Європейського Союзу: La main a la pate, Pollen, SINUS, The Fibonacci project, STEM, inGenious, Literacy and Numeracy, Teaching and Learning for the 21st Century (TL21), NCCA, Comenius Program, Sustain project..

Використані літературні джерела

1. *Presvelou-Aktypi O.* Values in general education today with reference to self-actualization and a universal system of values. 5th European Meeting on Values Education, 2002.

2. Словник української мови: в 11 тт. [Текст] / АН УРСР; Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

3. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів [Текст] / В. М. Глазиріна [та ін.]; ред. А. І. Кузьмінський; Черкаський держ. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: ЧДУ, 2002. – 112 с.

4. *Баєва Л. В.* Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории [Текст]: монографія / Л. В. Баєва. – М.: Изд-во АГУ, 2004. – 277 с.

5. *Rudolf Hermann Lotze.* Mikrokosmos. Ideen zur Naturgeschichte und Geschichte der Menschheit, 3 Bde., 1856–1864 («Микрокосм». т. 1–3, 1870).

6. *Maslow A.* Motivation and Personality. 2nd ed. / Chapter 11 "Self-Actualizing People: A Study of Psychological Health", 1970.

7. *Hanvey R.* An attainable global perspective. – The American Forum for Global Education. New York. 2004.

8. *Rocard M.* "SCIENCE EDUCATION NOW: A NEW PEDAGOGY FOR THE FUTURE OF EUROPE". European Commission. 2006

9. *Macchi O.* Briefing note for participants at the Royal Irish Academy and All European Academies. / Mitchell P. // Forum «Academia - Industry Alliance – Joint efforts in Science Education». – The Royal Irish Academy, 2013

10. *Göregenli M.* European values education – a cross-cultural comparison between dutch and turkish students / Uwe Krause, Pelin Karakuş, İlkay Südaş. – Comenius project, ATLAS of European values, 2009.

11. *Minson J.* Genealogies of Morals. – Macmillan Press LTD, London 1985.

12. *Halman L.* Trends and Traditions at the turn of the Century. – The Atlas of European Values: Leiden: Koninklijke Brill NV, 2012.

13. *Osborne J. Dillon J.* Science Education in Europe: Critical Reflections. – King's College. The Nuffield Foundation, London, 2008.